

Ewa Nowak

Wymiana publikacji jako jedna z form współpracy bibliotek medycznych

Forum Bibliotek Medycznych 1/2, 244-249

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O s t r o w s k a Aurelia: Ośrodki współpracujące z WHO tzw. „WHO Collaborating Centres”.
Antidotum 1998 T. 7 nr 2 s. 89–90

Ś w i a t o w a Organizacja Zdrowia. Zdrowie 21 – zdrowie dla wszystkich w XXI wieku. *Zdrowie Publiczne* 1999 T. 109 supl. 1

Z d r o w i e 21 : zdrowie dla wszystkich w XXI wieku/ oprac. Jerzy Karski, Andrzej Koronkiewicz.
– Warszawa, 1999

Z d r o w i e 21 : zdrowie dla wszystkich w XXI wieku / [red. wyd. pol. Adam Kozierekiewicz].
Warszawa; Kraków, 2001

Strona internetowa Biura Łącznika ŚOZ www.who.un.org.pl (dane z dnia 19.05.2004)

Mgr Ewa Nowak
Katowice – ŚAM

WYMIANA PUBLIKACJI JAKO JEDNA Z FORM WSPÓLPRACY BIBLIOTEK MEDYCZNYCH

Streszczenie

Międzyuczelniana wymiana publikacji była od początku postrzegana jako istotne źródło pozyskiwania prac wydawanych przez inne uczelnie i stwarzała możliwość rozpowszechniania i promocji własnych publikacji. Referat omawia wymianę bieżących wydawnictw uczelni medycznych, takich jak podręczniki, skrypty, materiały zjazdowe i inne wydawnictwa okolicznościowe. Wyniki rozesełanej w kwietniu 2004 r. do wszystkich bibliotek uczelni medycznych ankiety oraz przeprowadzonej analizy wykorzystania w Bibliotece Śląskiej Akademii Medycznej otrzymywanych w ciągu ostatnich 5 lat wydawnictw pokazują, że we współpracy bibliotek medycznych opartej dotąd na dobrej woli i nieformalnych ustaleniach stron pojawiły się reguły obowiązujące w gospodarce rynkowej. Widoczne jest stopniowe odchodzenie bibliotek medycznych od pierwotnej zasady „wszystko wszystkim”. Popyt wśród własnych czytelników często przesądza o zaniechaniu wysłania konkretnego tytułu. Zastosowanie w bibliotekach komputerów i stworzenie dostępu do Internetu dało zupełnie inne, pełniejsze możliwości wykorzystania zasobów różnych uczelni. Możliwe stały się szybki dostęp do źródeł, podgląd katalogów, szybkie porozumiewanie się i przekazywanie danych.

Podobny zakres tematyczny księgozbioru oraz realizowane zadania sprawiły, że krajowe biblioteki medyczne – od początków swego istnienia – nawiązały ścisłą współpracę, która początkowo polegała na wymianie wydawnictw uczelnianych i dubletów oraz wzajemnym przesyłaniu wykazów nowych nabytków. Z upływem lat współpraca zaczęła nabierać nowych form.

W 1981 r. odbyła się pierwsza z planowanych corocznych konferencji bibliotek medycznych. Spotkania te miały na celu rozwiązywanie wspólnych problemów i wypracowywanie ujednoczonych procedur funkcjonowania w zakresie prenumeraty czasopism, gromadzenia i udostępniania zbiorów, wypożyczeń międzybibliotecznych,

opracowywania bibliografii, naukowej informacji medycznej, szkoleń bibliotecznych studentów, a nieco później automatyzacji procesów bibliotecznych.

Termin „wymiana międzybiblioteczna” jest w literaturze bibliotekarskiej często używany w dość szerokim znaczeniu, nie tylko na określenie wymiany bieżących wydawnictw uczelnianych, ale też jako wymiana dubletów książek, czasopism i innych zbędnych materiałów oraz jako wypożyczenia międzybiblioteczne. Referat ogranicza się do omówienia wymiany bieżących wydawnictw uczelnianych, takich jak podręczniki, skrypty, materiały zjazdowe i inne wydawnictwa okolicznościowe. Oparty został na wynikach ankiety – rozesłanej w kwietniu 2004 r. pocztą elektroniczną do wszystkich bibliotek uczelni medycznych – oraz przeprowadzonej analizy wykorzystania w Bibliotece Śląskiej Akademii Medycznej (dalej Bibliotece ŚAM) otrzymywanych w ciągu ostatnich 5 lat wydawnictw.

Międzyuczelniana wymiana publikacji była od początku postrzegana jako istotne źródło pozyskiwania prac wydawanych przez inne uczelnie i stwarzała możliwość rozpowszechniania i promocji własnych publikacji. Pod koniec lat 80-tych lista kontrahentów krajowych Biblioteki ŚAM obejmowała kilkadziesiąt ośrodków. Były wśród nich biblioteki akademii medycznych, Główna Biblioteka Lekarska wraz z oddziałami, kilkanaście bibliotek medycznych instytutów naukowych, kilka bibliotek uniwersyteckich, dwie biblioteki publiczne, jedna biblioteka akademii wychowania fizycznego oraz Biblioteka Śląska i oczywiście Biblioteka Narodowa. Tam wysyłano wszystkie publikacje wydawane przez uczelnię. W zamian otrzymywano publikacje prawie wyłącznie z bibliotek akademii medycznych. Do prowadzenia wymiany wykorzystywana była kartoteka kontrahentów, którą tworzyły karty z adresami i listą wysyłanych i otrzymanych wydawnictw. Wysyłając jedną lub kilka publikacji odnotowywane były ich tytuły i liczba na wszystkich odpowiednich kartach. Była to bardzo pracochłonna czynność. Dobrą okazją do zarzucenia tej metody był zakup komputera do Działu Gromadzenia w 1991 roku.

Od tej pory rejestracja wymiany odbywała się elektronicznie. W edytorze tekstu „Norton Edytor” została powielona lista kontrahentów, a tytuły wysyłanych pozycji były wklejane przy pomocy klawiszy funkcyjnych pod kodami kolejnych odbiorców. W ten sam sposób rejestrowane były tytuły przychodzące. Wraz z dostępem do lepszych narzędzi informatycznych zmieniał się i nadal się zmienia sposób rejestrowania wymiany, choć Biblioteka nie dysponuje jeszcze odrębnym programem dla potrzeb wysyłki, ani modulem w ramach zintegrowanego systemu bibliotecznego.

Regularność wysyłania kolejnych pozycji była uzależniona od rytmiczności ich wydawania. Do 2002 r. Biblioteka otrzymywała za darmo publikacje wydawane przez naszą uczelnię. Jednak od 2003 r. za każdą publikację Biblioteka płaci cenę rynkową, co spowodowało zmianę podejścia do zasad prowadzenia wymiany. Przede wszystkim ograniczona została liczba stałych odbiorców – kierowano się w tym względzie liczbą otrzymywanych tytułów. We współpracy bibliotek medycznych opartej dotąd

na dobrej woli i nieformalnych ustaleniach stron, pojawiły się reguły obowiązujące w gospodarce rynkowej. Biblioteka stanęła wobec pytania, czy powinna pozbywać się – poprzez skierowanie do wymiany – poszukiwanych przez własnych czytelników pozycji? Dysponując określoną, coraz mniejszą liczbą egzemplarzy każdego tytułu biblioteka została zmuszona do drastycznego ograniczenia wymiany.

Wymiana międzybiblioteczna – wyniki ankiety z kwietnia 2004 r.¹

1.	Czy wymiana wydawnictw należy do obowiązków działu gromadzenia?	tak			nie		
		9			2		
2.	Liczba osób zajmujących się wymianą	1 osoba			2 osoby		
		8			3		
3.	Rodzaj placówek krajowych objętych wymianą	akad. med.	GBL	GBL z oddz.	instytuty med.	uniwersytety	inne
		11	6	5	9	7	6
4.	Rodzaje publikacji objętych wymianą	mono-grafie	habili-tacje	podre-czniki	skryp-ty	roczni-ki	biule-tyny
		8	11	8	11	10	9
5.	Czy są wysyłane pisma z prośbą o potwierdzenie wymiany?	tak			nie		
		3			8		
6.	Czy liczba wysyłanych publikacji jest uzależniona od liczby otrzymywanych publikacji z danej biblioteki?	tak			nie		
		2			9		
7.	Czy mała liczba względnie brak otrzymywanych publikacji ma wpływ na decyzję o wstrzymaniu wysyłki do danej biblioteki?	tak			nie		
		2			9		
8.	Czy jest wskazane utrzymywanie wymiany publikacji innych niż habilitacje?	tak	raczej tak	raczej nie	nie		
		8	2	0	1		
9.	Czy wszystkie tytuły wydawane przez uczelnię są kierowane do wymiany?	tak			nie		
		5			6		
10.	Kto decyduje o ograniczeniu wysyłki?	rektor lub inne władze uczelni			prowadzący wymianę		
		3			3		
11.	Co jest brane pod uwagę przy rezygnacji z wysyłania publikacji?	cena	popyt	nakład, okazjonalność			
		0	4	2			
12.	Kto pokrywa koszty wysyłki?	uczelnia			biblioteka		
		8			3		
13.	Czy publikacje przeznaczone do wymiany biblioteka kupuje w cenie?	pełnej	obniżonej	za darmo			
		1 + 1	1	8 + 1			
14.	Czy otrzymywane i wysyłane pozycje są rejestrowane?	tradycyjnie	tradycyjne i elektronicznie	elektronicznie			
		4	4	4			
15.	Do elektronicznej wymiany służy	moduł w ramach używanego systemu bibliotecznego			dowolny program np. edytor tekstu		
		5			3		

¹ Większość punktów tabeli nie wymaga komentarza. Wyraźnie widać ile spośród bibliotek akademii medycznych udzieliło jakich odpowiedzi. Są jednak punkty, których pełnej treści nie udało się zawrzeć w schemacie tabeli. Np. w punkcie 3 są podane liczby bibliotek deklarujących wysyłanie publikacji do określonych instytucji. I została tu ujęta jako wysyłająca biblioteka prowadząca wymianę z jednym uniwersytetem jak i ta, prowadząca wymianę z ponad dwudziestoma bibliotekami uniwersyteckimi. Taki rozrzut liczby placówek objętych wymianą przez biblioteki medyczne dotyczy również oddziałów GBL, instytutów medycznych i tzw. innych.

Punkty 10 i 11 ściśle wiążą się z pytaniem w punkcie 9 i dlatego suma liczb w kolumnach jest równa liczbie 6. Podobna sytuacja jest z punktem 15, w którym suma liczb w kolumnach równa 8 odpowiada liczbie bibliotek rejestrujących wymianę w sposób elektroniczny.

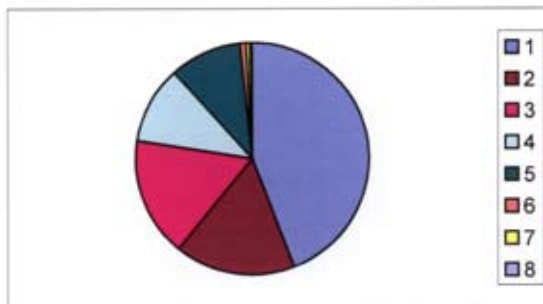
Wyjaśnienia wymaga też zapis w punkcie 13. W dwóch kolumnach zapis „+1” oznacza, że jedna biblioteka część publikacji otrzymuje za darmo, a inne musi kupić.

Rozkład odpowiedzi w ankiecie ujawnił stopniowe odchodzenie bibliotek medycznych od pierwotnej zasady „wszystko wszystkim”. Popyt wśród własnych czytelników często przesądza o zaniechaniu wysłania konkretnego tytułu.

W 2000 roku w Bibliotece Śląskiej Akademii Medycznej został wdrożony zintegrowany system biblioteczny Aleph. Stworzył on ogromne możliwości sprawdzania zbiorów poprzez różnorodne zestawienia. Dla potrzeb niniejszego referatu została przeprowadzona analiza wykorzystania publikacji wydawanych przez inne uczelnie i spływających w ramach wymiany od 2000 r. Publikacje zostały podzielone na następujące typy: habilitacje, dysertacje, monografie, skrypty, materiały zjazdowe, bibliografie, składy osobowe i pozostałe (np. sprawozdania, wykazy nabytków, plany nauczania itp.).

Struktura wymiany według typów publikacji przedstawia się w latach 2000-2003 następująco:

1.	habilitacje	44,1
2.	skrypty	16,8
3.	monografie	16,7
4.	inne	10,6
5.	materiały zjazdowe	10,0
6.	składy osobowe	0,9
7.	bibliografie	0,7
8.	dysertacje	0,2
	razem:	100,0

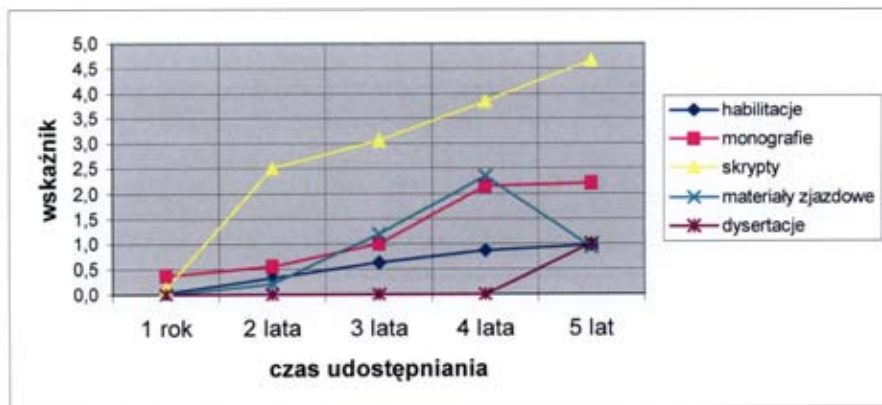


Nie wszystkie wpływające do Biblioteki publikacje są wpisywane do inwentarzy. Do zbiorów przeznaczają się habilitacje, dysertacje, monografie, skrypty i materiały zjazdowe zawierające pełne teksty referatów. Pozostałe wydawnictwa otrzymują status „do użytku służbowego”. Rocznie Biblioteka otrzymuje w ramach wymiany ok. 243 egz. publikacji. Niektóre tytuły są polecane przez wykładowców Akademii jako podręczniki i w związku z tym są dodatkowo kupowane do zbiorów.

Analizę wykorzystania można było przeprowadzić wyłącznie w oparciu o publikacje wprowadzone do katalogu. Przyjęta została następująca metoda: przeglądano listy tytułów otrzymanych w ramach wymiany, następnie wyszukiwano je w katalogu i korzystając z podglądu udostępnień wszystkich egzemplarzy (otrzymanych

z wymiany i kupionych) odnotowywano liczbę udostępnień w wypożyczalni i w czytelni za okres 2000–2004. Wskaźniki te obrazuje poniższy wykres:

data wpływu publikacji	2004	2003	2002	2001	2000
czas udostępniania	1 rok	2 lata	3 lata	4 lata	5 lat
habilitacje	0,0	0,3	0,6	0,9	1,0
monografie	0,4	0,6	1,0	2,2	2,2
skrypty	0,1	2,5	3,1	3,8	4,7
materiały zjazdowe	0,0	0,2	1,2	2,4	0,9
dysertacje	0,0 x	x	x		1,0



Na wykresie widać jak wraz z upływem czasu liniowo wzrasta wykorzystanie różnych publikacji oraz, że to wykorzystanie jest bardzo małe. Stosunkowo najlepsze wartości osiąga wskaźnik wykorzystania skryptów. Przyczyną jest tu duży popyt wśród studentów Śląskiej Akademii Medycznej na wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wśród udostępnianych skryptów otrzymywanych z innych niż własna uczelnia prawie 77% stanowią skrypty UJ. Prawie wszystkie otrzymane skrypty tego wydawnictwa (97%) są udostępniane. Skrypty innych wydawców są wykorzystywane w znacznie mniejszym stopniu, tylko 56% wpływających egzemplarzy trafia do rąk czytelnika.

Poniższa tabela ukazuje procent wykorzystania w kolejnych latach 2000–2004 poszczególnych typów publikacji:

data wpływu publikacji	2000	2001	2002	2003	2004
habilitacje	59,4	61,2	38,9	25,0	3,2
monografie	79,2	63,0	41,0	35,3	37,5
skrypty	92,3	80,3	79,8	78,6	5,9
materiały zjazdowe	71,9	63,6	50,0	22,2	x
dysertacje	100,0	x	x	x	0

Wymiana międzybiblioteczna jest niewątpliwie znaczącym źródłem publikacji zasilającym zbiory biblioteczne. Chociaż u jej podstaw nie leżą regulacje prawne tylko nieformalne ustalenia, okazała się bardzo trwałym składnikiem gromadzenia zbiorów. Zmiany ekonomiczne ostatnich lat zmuszają jednak do uwzględnienia w polityce gromadzenia zbiorów aspektów finansowych. Czy opłaca się wysyłać własne, poszukiwane tytuły, by w zamian otrzymywać tytuły zdecydowanie mniej „chodliwe”? Czy warto zapełniać magazyny „martwymi” woluminami?

Zastosowanie w bibliotekach komputerów i stworzenie dostępu do Internetu dało zupełnie inne, pełniejsze możliwości wykorzystania zasobów różnych uczelni. Możliwy stał się szybki dostęp do źródeł, podgląd katalogów, szybkie porozumiewanie się i przekazywanie danych. Można stworzyć na stronach bibliotecznych listę publikacji proponowanych do wymiany. Wymiana mogłaby się odbywać tak jak dotychczas – bezgotówkowo, na zasadzie barteru, z zachowaniem ekwiwalencji cen, ale z możliwością porozumienia się dwóch stron co do wyboru pozycji. Byłoby to chyba najkorzystniejsze rozwiązanie, pozwalające efektywnie prowadzić wymianę międzybiblioteczną.

Bibliografia

B i l i Ń s k i Lucjan: Czy potrzebne są regulacje prawne w sprawie wymiany materiałów bibliotecznych? *Bibliotekarz* 2003 z. 7/8 s. 46

K u z i e l a Małgorzata: Wymiana na nowe. <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/es01-06.html>

L a v a l Józefa de: 20 lat współpracy bibliotek medycznych. Refleksje jubileuszowe. *Biul. GBL* 2001 z. 365 s. 3–15

P i o t r o w i c z Aniela, G r z ą d z i e l e w s k a Ewa, T o r l i Ń s k a Barbara: Współpraca akademickich bibliotek medycznych w Polsce. http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/APiotrowicz_EGrzadziewska_BTorlinska.pdf

Ś l i w i Ń s k a Maria: Współpraca bibliotek: więcej korzyści dla „własnych” czy „obcych” użytkowników? <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/MSliwinska.pdf>

Mgr Mirosława Modrzewska
Gdańsk – AM

WASHINGTON RESEARCH LIBRARY CONSORTIUM WRLC – WYBRANE ZAGADNIENIA POLITYKI GROMADZENIA ZBIORÓW

Streszczenie

Biblioteki amerykańskie mają długoletnią tradycję w tworzeniu konsorcjów. Jednym z przykładów takiego wspólnego działania jest utworzone w 1987 roku Washington Research Library Consortium (WRLC). W jego skład weszły biblioteki naukowe z Waszyngtonu: American University, The Catholic University of America, Gallaudet University, George Washington University, Georgetown University,